Муқәддәс Китап

Тәврат 39-қисим

«Малаки»

© Муқәддәс Китап 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Уйғурчә Муқәддәс тәрҗимиси»

Тәврат 39-қисим

«Малаки»

(Малаки пәйғәмбәрниң китави)
(Тәврат дәвридә, Худаниң Исраилға болған әң ахирқи хитаби)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр өзи

Малаки пәйғәмбәрниң келип чиқиши вә униң арқа көрүнүшини билмәймиз. Язмисидин қариғанда, у Йерусалимда турған. Униң исми «Мениң әлчим» дегән мәнада. Бу ибарә униң язмисида көрүлиду, бирақ пәйғәмбәр буниң билән өзини әмәс, башқа бирисини көрситип бериду.

Йезилған вақти

Китапниң өзи бизни һеч қандақ числа яки вақит билән тәминлимәйду, бирақ Малаки пәйғәмбәр китавида кона Парс тилидики «пеха» (валий) дегән сөзни ишләткән болуп, биз униңдин китапниң Парс империйәси дәвридә, йәни Исраил дөлити шу империйәниң башқуруши астида турған мәзгилдә, миладийәдин илгәрки 539-313-жиллар арисида йезилғанлиғини билимиз (миладийәдин илгәрки 313-жили, Парс империйәси грек империйәси тәрипидин ғулитилған).

Китаптин билишимизчә, бу китап муқәддәс ибадәтхана қурулғандин кейин, йәни миладийәдин илгәрки 515-жилидин кейин йезилған. Китапта ейтилған мәсилиләрни Тәвратниң «Нәһәмия» дегән қисмида ейтилған мәсилиләр билән селиштурғанда, наһайити көп охшап кетидиған йәрлири бар. Шуниң үчүн шу хуласигә келимизки, китап һәзрити Нәһәмияниң Йерусалимға иккинчи қетим келишидин, йәни миладийәдин илгәрки 433-жилидин кейин узун өтмәй йезилған. Китапниң йезилған вақтини жуқуриқи вақиттин сәл кейинрәк йезилған дегән пәрәздә болған алимларму бар, уларниң пәризи бойичә китап миладийәдин илгәрки 400-жили әтрапида йезилған болиду.

Китапниң тарихий арқа көрүнүши

Әнди вақит миладийәдин илгәрки 430-жили әтрапида болиду. Исраил хәлқи Бабил империйәсигә 70 жил сүргүн болуш азавини тартқан еди (миладийәдин илгәркики 605-538-жили). Миладийәдин илгәрки 539-жили Бабил империйәси Парс империйәси тәрипидин ағдурулған. Парс императори «бүйүк Қорәш» сүргүн болғанларға вәтинигә, йәни Пәләстингә қайтишқа рухсәт бәрди. Һалбуки, пәқәт чәклик бир қисим адәмләрла шундақ қилишни талливалди. Қалған кишиләр Месопотамийидә туруварди. Улар шу йәрниң раһәт турмушиға көнүп қалған, әслидики деханчилиқ һаятини содигәрликкә алмаштурған бир хәлиқ болуп қалған еди. Вақиттиниң узиришиға әгишип, Йәһудий хәлқи сода қилиш җәһәтидә даң чиқарған еди.

Қайтип кәлгән кишиләр зор үмүтләр билән кәлди; Йәшая, Йәрәмия вә Әзакиял пәйғәмбәрләр «Қутқазғучи-Мәсиһ» вә Униң тилсимат самави падишалиғи тоғрилиқ карамәт бешарәтләрни бәргән еди. Кишиләрниң «бу бешарәтләр тезла әмәлгә ашуруламдикин» дәйдиған зор үмүтлири бар еди. Бирақ улар қайтип кәлгәндә, өзиниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қуруштики җапалиқ ишларға йүзләнгән еди. Униң үстигә әтраптики әлләр уларға көп аваричилик селип бәрди. Әсли Сулайман салған, 70 жил илгири вәйран қилинған «муқәддәс ибадәтхана»ниң қайта қурулушида иш башлиниш миладийәдин илгәрки 535-жили болғини билән, хәлиқ униңдин аллибурун қол үзгән еди. Буниң сәвәплири аз әмәс еди. Биринчидин, өзлириниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қурушму кичик иш әмәс еди. Буниңдин еғири шуки, әтраптики әлләр ибадәтхана тоғрилиқ: «Бу ишлар исиянниң башлиниши» дегәндәк ғевәт-шикайәтләрни қилған, император бу гәпкә ишинип кәткән һәмдә қурулушни дәрһал тохтитиш керәк дегән ярлиқни чүшәргән еди. Буни аз дәп, Сулайман қурған әсли ибадәтханиниң һәйвисини көргән бәзи мойсипитларниң уни һәрдайим әсләп: «Һазир салидиған бу өй әслидики шәрәплик өйгә селиштурғанда һеч немигә әрзимәйду» дегән сөзлири хәлиқниң көңлигә соғ су сәпкән еди. Бирақ Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрләрниң риғбәтләндүрүши һәм дадил бешарәтләрни бериши билән хәлиқниң иман-етиқади күчәйтилгән болуп, улар қурулушни қайтидин башлиған. Пәқәт төрт йерим жил ичидә бенани пүткүзгән еди.

Әнди Һагай пәйғәмбәр «**Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду**» дегән бешарәтни бәргән еди («Һаг.» 2:9). Зәкәрияму карамәт арам-хатирҗәмлик елип келидиған «**тәхткә олтиридиған бир каһин**» тоғрилиқ бешарәт бәргән еди. Бирақ тәхминән тохсән жилға йеқин вақит өтүп кәткән болсиму, бу ишлар техи әмәлгә ашурулмиған еди. Көп адәмләрниң каллисида: «Исраил дәрвәқә «Худаниң алаһидә талливалған хәлқиму?»» дегәндәк һәр хил иккилинишләр, гуман яки соаллар пәйда болған еди. Әйни вақиттики «Исраил» чоң империйәниң қол астидики наһайити бир кичиккинә дөләт еди, халас. Ибраһим пәйғәмбәргә көп жил илгири: «**Сән арқилиқ дунийдики барлиқ әл-җамәтләргә бәхит ата қилиниду**» дегән вәдә берилгән турса, әнди Исраил һазир шунчә көп қийинчилиқта қаламду? Башқиларға бәхит-бәрикәт йәткүзүшни бирякта турсун, уларниң өзлириму бәхитлик әмәс еди, бәлки җапа тартиватитти, кәмбәғәлликтә туруватитти; чекәткә вә башқа апәтләр уларниң бешиға чүшүп туруватитти; уларниң җәмийити сеһиргәрлик, хурапийлиқ, зинахорлуқ, алдамчилиқ вә адаләтсизликкә толған еди. Ибадәтханида қилинған ибадәт қуруқ шәкилвазлиққа айлинип қалған еди. Көп каһинлар вә Лавийлар вәзипилирини, җүмлидин сунуши керәк болған қурбанлиқларни көзгә илмайдиған болуп қелишқан еди, бундақ әһвалда пухраларниң ибадәтханиға вә униң бәлгүмилиригә болған һөрмитиниң суслишип кетиши әҗәблинәрлик иш әмәс еди.

Малаки пәйғәмбәр дәл мошу әһвалда мәйданға чиқип бешарәтләрни бәрди. Униң йәткүзгән хәвири интайин чүшинишлик вә аммибап еди. Худа вәдә қилған йеңи ишлар пәйда болмиғичә, хәлиқ Худа аллиқачан тапшурған ишларни чиң тутуш керәк еди. Худа миң жил бурун Муса пәйғәмбәр арқилиқ түзгән әһдә бойичә, уларниң һазирқи қийинчилиқлири, кәмбәғәл болғанлиғи дәл уларниң Худаниң тапшуруқлирини етиварға алмаслиғи түпәйлидин болди. Худа уларни бу әһдиниң маддилири бойичә өзини синап беқишқа чақириду — әгәр улар Униң йениға қайтип кәлсә, У уларға әһдидә вәдә қилинған ишларни қилип бериду — У уларниң кәмбәғәллик әһвалини, ички җедәл-

мажиралирини түгитиду. Пәйғәмбәрләрниң бешарәтлиридә көп учриғандәк, бу бәрикәт тоғрилиқ сөзлигәндә, униң сөзлири Худаниң һазир бәрмәкчи болған бәрикитидин атлап, буниңдин техиму улуқ бир бәрикәткә өтиду. Шу бәрикәт болса, Қутқазғучи-Мәсиһниң дунияға келиши болиду. Китапта йәнә Униң келиши билән ибадәтханида вә униңда ишләйдиған каһин-лавийлар арисида немә ишларни қилидиғанлиғи ейтилиду. Бешарәт йәнә у ишлардин техиму жирақ болған, Пәрвәрдигарниң «**улуқ вә дәһшәтлик күни**»гә өтиду.

Малаки пәйғәмбәр болса, 450 жил ичидә Худа Исраилға әвәткән әң ахирқи пәйғәмбәр болди. Униң бешарәтлириму шу мәзгил ичидә уларға берилгән әң ахирқи вәһий болуп қалған еди. Бу вақиттин кейин дәл Малаки пәйғәмбәр алдин-ала ейтқандәк, Йәһия пәйғәмбәр мәйданға чиқип: «**Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар**» дәп жакалап, чөл-баяванда пәйда болди. Биз бу бешарәт үстидә «қошумчә сөз»имиздә көпрәк тохтилимиз.

Малакиниң сөзлирини аңлиғучилар арисидики бир қисимларниң товва қилғанлиғи 3-бап, 16-айәттин көрүниду. У бешарәт бәргән бәрикәтләрдин бир мунчиси әмәлгә ашурулған болуши керәк еди, болмиса у Исраил хәлқи тәрипидин һәқиқий пәйғәмбәр дәп һесаплиналмайтти. Бирақ, әпсуски, пәқәт Худаға садиқ болған «қалдиси» адәмләрла қулақ салған охшайду. Исраилларниң көпинчиси Малаки қалдурған гува-тапшуруқларни кейинки үч-төрт әсирдә аста-аста унтуп қалған. Каһинлар вә Лавийлар өзлириниң Худа бәргән «муқәддәс қанун»ни шәрһләш вә чүшәндүрүштин ибарәт ролини жари қилдурмиди; муқәддәс қанунниң рошән йоруқлуғи вә бәрикити «пәрисий» һәм «садукий» мәзһипидикиләрниң адәмни қаймуқтуридиған тәлимлири тәрипидин ғувалаштурулған. Бу мәзһәптикиләр өзлириниң «пирлири»ниң тәлимлирини муқәддәс қанундин үстүн орунға қойған болуп, муқәддәс қанун көп пухралар үчүн көтирәлмәс жүк болуп қалған. Бирақ Малаки пәйғәмбәр «**Пәрвәрдигардин қорқуп, Униң нами үстидә ойланған**» «қалди»лар үчүн Қутқазғучи-Мәсиһни күтүш йолини көрситип берип, дәл шу Қутқазғучи-Мәсиһниң дунияға келиши үчүн йол тәйярлиған; бу чоң иш үчүн, бизгә нисбәтән намәлум болған бу пәйғәмбәрдин чәксиз миннәтдар болушимизға тоғра келиду.

Малаки пәйғәмбәр бәргән бешарәтләрниң услуби

Һәзрити Малаки ейтқанлирини дайим өзиниңки әмәс, бәлки Худаниң нәқ сөзлири, дәйду. У Худани асманлар үстидә туруп, йәр-зиминниму башқуридиғанлиғини тәкитләйдиған «самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» дегән нами билән көп қетим тәсвирләйду.

Худаниң Роһиниң көрсәтмиси билән у хәлиққә «диалектик» яки «дидактикилиқ» (муназирә) услуби билән үгитиду. Демәк, у хәлиқниң мәлум бир гунайиға тәнбиһ беридиған бир баянни қилиду; бу баян хәлиқни чөчитиду, улар «биз мошундақ ишни зади қилмидуқ» дегәндәк жавап билән рәт қилиду; андин у бу жавапқа бир яки бир қанчә мисал билән рәддийә бериду. Бәзидә хәлиқ йәнә бир жавап бериду, у йәнә жавапқа рәддийә бериду. Китапта мошундақ «муназирә»ләрдин йәттиси бар. Бу муназириләрдә, хәлиқниң бәзи сөзлири аян қилиниду. Бирақ нәқил кәлтүрүлгән бу сөзләрниң көпинчиси уларниң ағзаки сөзлири әмәс, бәлки көңлидә (һәтта ғил-пал) ойлиған гәплири еди — мәсилән, 2-бап, 17-айәттә, уларниң: «**Рәзиллик қилғучи Пәрвәрдигарниң**

алдида яхшидур, У улардин хурсән болиду» дегән ойлири аян қилиниду. Пәйғәмбәрләрниң бир алаһидилиги, улар пәқәт кәлгүсидики бәзи ишларни алдин-ала дегәндин сирт, Амос пәйғәмбәр дегәндәк «**Инсанға өз ой-пикриниң немә екәнлигини аян қилиш**» үчүн Худаниң қурали болиду («Амос» 4:13).

Изаһат

Тәрҗимимиздә биз Тәвратшунаслар алимларниң тәтқиқлиридин, болупму Йәһуди алим Доктор Арнолд Фрухтенбаум һәм Әнглийәлик алим Балдвин Ханимларниң әсәрлиридин пайдиландуқ.

Мәзмун: —

(1) 1:1-1:5	Худаниң Исраилға болған муһәббити
(2) 1:6-2:9	Каһинларниң вапасизлиғи
(3) 2:10-16	Хәлиқниң вапасизлиғи
(4) 2:17-3:6	«әһдә әлчисиниң келиши»
(5) 3:7-12	Худаниң бәрикәткә тәкливи
(6) 3:13-18	Мазақ қилғучилар вә Худаниң «қалди»си
(7) 4:1-6	«Пәрвәрдигарниң күни»

Малаки

«Малаки пәйғәмбәр»

1 [1] Пәрвәрдигардин Малакиға жүкләнгән вәһий, у арқилиқ Исраилға кәлгән: —

Биринчи муназирә — Худаниң Исраилға болған муһәббити

[2] — Мән силәрни сөйүп кәлдим — дәйду Пәрвәрдигар, — бирақ силәр: «Сән бизни қандақ-
му сөйүп кәлдиң?» — дәйсиләр.
Әсав Яқупқа ака болған әмәсму? — дәйду Пәрвәрдигар, — бирақ Яқупни сөйдум, [3] Әсавға
нәпрәтләндим; униң тағлирини чөл қилдим, мирасини чөл-баяандики чилбөриләргә
тапшуруп бәрдим. [4] Едом: «Биз вәйран қилиндуқ, бирақ биз харабиләшкән җайларни
қайтидин қуруп чиқимиз» — десә, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар
мундақ дәйду: —
— Улар қуриду, бирақ Мән өрүймән; хәқләр уларни «Рәзилликниң зимини», «Пәрвәр-
дигар мәңгүгә ғәзәплинидиған әл» дәп атайду. [5] Силәрниң көзлириңлар буни көрүп:
«Пәрвәрдигар Исраил чегарасиниң сиртида улуқланди!» — дәйсиләр.

Иккинчи муназирә — каһинларниң вапасизлиғи

[6] — Оғул атисини, қул егисини һөрмәтләйду; әнди Мән ата болсам, һөрмитим қени? Егә
болсам, Мәндин болған әйминиш қени? — самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәр-
дигар силәргә шундақ дәйду, и Мениң намимни кәмситкән каһинлар!
Бирақ силәр: «Биз немә қилип намиңни кәмситиптуқ?» — дәйсиләр.
[7] Силәр қурбангаһим үстигә булғанған озуқни сунисиләр; андин силәр: «Биз немә қилип
сени булғап қойдуқ?» — дәйсиләр; әмәлийәттә силәр: «Пәрвәрдигарниң дәстихининиң
тайини йоқтур» — дәйсиләр.
[8] Кор мални қурбанлиққа сунсаңлар, бу қәбиһлик әмәсму? Токур яки кесәл мални қур-
банлиққа сунсаңлар, бу қәбиһлик әмәсму? Һазир буни сениң валийиңға сунуп бақ; у

1:1 **«жүкләнгән вәһий»** — ибраний тилида «масса» дегән бир сөз биләнла ипадилиниду. У «адәмни қорқунучқа салидиған вәһий» һәм «пәйғәмбәрниң зиммисигә жүкләнгән бир вәзипә» дегән икки мәнани өз ичигә алған болуши мүмкин.
1:2 Рим. 9:13
1:3 **«Яқупни сөйдум, Әсавға нәпрәтләндим»** — «паланчини сөйдум, шакаланчиға нәпрәтләндим» дегәнлик ибраний тилида адәттә «паланчини таллиғалдим, шакаланчини рәт қилдим» дегән мәнани бир қәдәр тәкитләйдиған ибарә еди.
1:4 **«Улар , *йәни Едомлар* қуриду, бирақ Мән өрүймән; хәқләр уларни «Рәзилликниң зимини», «Пәрвәрдигар мәңгүгә ғәзәплинидиған әл» дәп атайду»** — Едом хәлқи Исраилға һәрдайим өчмәнлик-адавәт сақлап кәлгән еди. Ахирқи заманда уларниң зимини пүтүнләй адәмзатсиз болуп, «от-гүңгүрт көйдүридиған», җинларниң макани болиду (мәсилән, «Обадия»ни, «Йәш.» 34-бапни көрүң). Худа Исраилға: «Мана Едом зимини һәрдайим таҗавуз қилинип, шәһәрлири бүгүнгә қәдәр харабиликтә туруватиду, силәрниң әһвалиңлар улардин көп әвзәл, силәрдә ибадәтхана, шәһәрләр вә арам-течлиқ бар, улардин убдан савақ елиңлар!» дегәндәк болса керәк. Едомға таҗавуз қилғанлар Бабиллиқлар (миладийәдин илгәрки 587-586-жили) вә Әрәбләрни (550-460-жили) өз ичигә алған.
1:5 **«Силәрниң көзлириңлар буни көрүп: «Пәрвәрдигар Исраил чегарасиниң сиртида улуқланди!» — дәйсиләр»** — демәк, ят әлләр (әйни чағдики бутпәрәс хәлиқләр) Худаниң кәлгүсидә Едомниң үстидин һөкүм чиқарғанлиғини көрүп, дәрвәқә Униң тирик Худа екәнлигини етирап қилиду.
1:6 **«каһин»** — муқәддәс ибадәтханида пухралар үчүн мәхсус қурбанлиқни көйдүргүчи хадим.
1:7 **«Пәрвәрдигарниң дәстихининиң тайини йоқтур»** — «Пәрвәрдигарниң дәстихини»ни қандақ чүшинимиз? Муқәддәс ибадәтханида Худаға атап беғишланған һәммә қурбанлиқ вә уларға қошулған «ашлиқ һәдийә» вә «шарап һәдийә» қатарлиқларниң һәммиси «Пәрвәрдигарниң дәстихини» дәп аталған. Каһинларниң бу дәстихандики бәзи қурбанлиқлардин бир қисмини йейиш һоқуқ-имтиязи бар еди.

сәндин хурсән боламду? Саңа йүз-хатирә қиламду? — дәйду самави қошунларниң Сәр-
дари болған Пәрвәрдигар.
[9] — Әнди, қени, силәр Тәңридин бизгә шәпқәт көрсәткәйсән дәп өтүнүп беқиңлар; қо-
луңлардин мошулар кәлгәндин кейин, У силәрдин һәрқандиқиңларни қобул қиламду?
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[10] — Араңлардин дәрвазиларни етип қойғидәк бириси чиқмамду? Шундақ болғанда
силәр қурбангаһимда бекардин-бекар от қалап жүрмәйттиңлар. Мениң силәрдин һеч
хурсәнлигим йоқ, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — вә қо-
луңлардин һеч қандақ «ашлиқ һәдийә»ни қобул қилмаймән.

Худаниң намини булғаш

[11] Күн чиқардин күн патарға Мениң намим әлләр арисида улуқ дәп қарилиду; һәр бир
жайда намимға хушбуй селинидиған болиду, пак бир «ашлиқ һәдийә» сунулиду; чүнки
намим әлләр арисида улуқ дәп қарилиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар.
[12] Бирақ силәр болсаңлар: «Пәрвәрдигарниң дәстихини булғанған, униң мевиси, йәни
аш-озуғи нәпрәтликтур» — дегиниңларда, силәр уни һарам қилисиләр; [13] вә силәр:
«Мана, немидегән аваричилик!» дәйсиләр вә Маңа қарап димиғиңларни қақисиләр, —
дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — силәр яриланған, токур һәм
кесәл малларни елип келисиләр. Қурбанлиқ-һәдийиләрни шу пети елип келисиләр;
Мән буни қолуңлардин қобул қиламдимән? — дәйду Пәрвәрдигар.
[14] Бәрһәқ, падисида қочқар туруп, Рәбкә қилған қәсимини ада қилиш үчүн булғанған
нәрсини қурбанлиқ қилидиған алдамчи ләнәткә қалиду; чүнки Мән улуқ Падишадур-
мән, намим әлләр арисида һөрмәтлинидиған болиду, — дәйду самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

2 [1] — Әнди, һәй каһинлар, бу әмир-пәрман силәргә чүшти: —
[2] Силәр аңлимисаңлар, намимға шан-шәрәп кәлтүрүшкә көңүл қоймисаңлар, — дәй-
ду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — Мән араңларға ләнәтни чүши-

1:8 **«Кор мални қурбанлиққа сунсаңлар, бу қәбиһлик әмәсму? Токур яки кесәл мални қурбанлиққа сунсаңлар, бу қәбиһлик әмәсму?»** — Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә, һәр бир қурбанлиқ нуқсансиз болуши керәк еди. Кор, токур, кесәл мал буяқта турсун, һәтта кичиккинә дағ болсиму болмайтти («Лав.» 22-бапни, «Қан.», 15:19-21ни көрүң).

1:10 **«Араңлардин дәрвазиларни етип қойғидәк бириси чиқмамду?»** — бириси ибадәтханиниң дәрвазилирини етивәтсә, каһинлар яки башқилар Худа алдиға мошундақ «напак қурбанлиқлар»ни һеч елип кирәлмәйтти.

1:10 Йәш. 1:11; Йәр. 6:20; Ам. 5:21, 22.

1:11 **«Күн чиқардин күн патарға Мениң намим әлләр арисида улуқ дәп қарилиду; һәр бир жайда намимға хушбуй селинидиған болиду, пак бир «ашлиқ һәдийә» сунулиду»** — «хушбуй селинидиған болиду» дегән пеилниң шәкли бәк алаһидә, ят әлләр арисидики бәзиләр Худаға ибадәт қилғанда һәтта «баш каһин»ға охшаш «хушбуй яндуруш» имтиязиға еришиду, дәп пуритиду. **«пак бир «ашлиқ һәдийә» сунулиду»** — ибраний тилида «пак» дегән бу сөз интайин алаһидә болуп, қурбанлиқ-һәдийиләрниң «пак» (яки бәзидә «нуқсансиз»)лиғини тәсвирләйдиған адәттики сөзләргә қариғанда, «техиму пак»лиқни билдүриду. Демәк, әлләр (Йәһудий әмәсләр) арисидики бәзиләр Худаға ибадәт қилғанда «Тәврат дәвирдикиләр»дин техиму яхши, техиму пак бирхил һәдийәни Худаға суналайду... Бу ишлар Инҗилда шәрһлиниду (мәсилән, «Рим.» 12:1-2).

1:13 **«...Маңа қарап димиғиңларни қақисиләр»** — яки «...униңға қарап димиғиңларни қақисиләр» — демәк, Худаниң дәстихиниға. **«силәр яриланған... малларни елип келисиләр...»** — «яриланған ... маллар» бәлким житқуч һайван тәрипидин яриланған. Бундақ гөшни һәтта адәм йесиму болмайтти (Тәврат, «Мис.» 22:31). Бәзи алимлар бу сөз кала-қойлар «кишиләр тәрипидин булаң-таланда тутувелинған» дегән мәнада дәп қарайду.

1:14 **«...Рәбкә қилған қәсимини ада қилиш үчүн булғанған нәрсини қурбанлиқ қилидиған алдамчи ләнәткә қалиду»** — Худадин бир ишни тиләйдиған яки Худаға тәшәккүр ейтмақчи болған Исраиллар бәзидә алаһидә бир қурбанлиқ қилишқа қәсәм ичиду, бирақ «Худаға есил мални сунимән» дәп қәсәм ичкән бу «алдамчи» униң орниға «напак» (қотур, деғи бар) бир мални алмаштуруветиду.

рип әвәтимән; силәрниң бәрикәтлириңларғиму ләнәт қилимән. Бәрһәқ, Мән аллиқа-
чан уларға ләнәт оқудум, чүнки силәр шәривимгә көңүл коймидиңлар. [3] Мана, Мән
уруқлириңларға тәнбиһ беримән, силәрниң йүзүңларға поқ, һейтиңлардики поқни
сүримән; бириси силәрни шу поқ билән биллә апирип ташлайду. [4] Шуниң билән силәр
Мениң силәргә бу әмирни әвәткәнлигимни билисиләр, мәхсәт, Мениң Лавий билән түз-
гән әһдәмниң сақлиниверiши үчүндур, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар.
[5] — Мениң униң билән түзгән әһдәм һаятлиқ һәм арам-хатирҗәмлик елип келиду; уни
Мәндин қорқсун дәп буларни униңға бәрдим; у Мәндин қорқуп намим алдида титригән
еди. [6] Ағзидин һәқиқәтниң тәлим-тәрбийиси чүшмигән, ләвлиридин наһәқлиқ тепил-
миған; у арамлиқ-хатирҗәмлик һәм дуруслуқта Мән билән биллә маңған, нурғун ки-
шиләрни қәбиһликтин яндурған. [7] Чүнки каһинниң ләвлири илим-билимни сақлиши
керәк, хәқләр униң ағзидин Тәврат-қанунини издиши лазим; чүнки у самави қошунлар-
ниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң әлчисидур.
[8] — Бирақ силәр йолдин чәтнәп кәттиңлар; силәр нурғун кишиләр үчүн Тәврат-қанунини
путликашаңға айландурувәттиңлар; силәр Лавий билән түзүлгән әһдини бузғансиләр
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, [9] — шуңа Мән силәрниму
пүтүн хәлиқ алдида нәпрәтлик вә пәскәш қилдим, чүнки силәр йоллиримни тутмиған,
шундақла Тәврат-қанунини иҗра қилғанда бир тәрәпкә ян басқан.

Хәлиқниң вапасизлиғи

[10] — Биздә бир ата бар әмәсму? Бизни Яратқучи пәқәт бирла Тәңри әмәсму? Әнди немиш-
кә һәр биримиз өз қериндишимизға вапасизлиқ қилип, ата-бовилиримиз билән түзгән
әһдисини булғаймиз?
[11] Йәһуда вапасизлиқ қилди, Исраилда һәм Йерусалимда жиркиничлик бир иш садир
қилинди; чүнки Йәһуда Пәрвәрдигар сөйгән муқәддәс җайини булғап, ят бир илаһниң
қизини әмригә алди. [12] Ундақ қилғучи, йәни аздурғучи болсун, аздурулғучи болсун,
самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға «ашлиқ һәдийә»ни елип кәлгүчи
болсун, Пәрвәрдигар уларни Яқупниң чедирлиридин үзүп ташлайду.
[13] Силәр шуниңдәк шундақ қилисиләрки, қурбангаһни көз яшлири, жиға, аһ-зарлар
билән қаплайсиләр — чүнки У қурбанлиқ-һәдийиләргә һеч қаримайдиған болди, униң-
дин һеч рази болмай қолуңлардин қобул қилмайдиған болди. [14] Бирақ силәр: «немиш-
кә?» дәп сорайсиләр.

2:2 Лав. 26:14; Қан. 28:15

2:3 **«Мана, Мән уруқлириңларға тәнбиһ беримән»** — ибраний тилидиму уйғур тилиға охшаш, «уруқ» дегән сөз һәм зираәтләрниң данлири һәм адәм пәрсәндлирини көрситиду. Бәлким бу йәрдә қәстән икки бислиқ мәнада ишлитилгән. **«һейтиңлардики поқ»** — һейттики нурғун қурбанлиқ қилинған малларниң поқлирини көрситиду. Қурбанлиқ қилинған малларниң поқлирини ибадәтханидин елип чиқип сиртта көйдүрүветиш каһинларниң мәсъулийити еди (мәсилән, «Мис.» 29:14, «Лав.» 4:11).

2:4 **«Мениң Лавий билән түзгән әһдәм»** — «Лавий» һәзрити Яқупниң 12 оғлидин бири еди, шуңа Исраилниң 12 қәбилисидин бири болған. Муса пәйғәмбәрниң дәвридә Худа каһинлиқ хизмитини Лавий қәбилисигә тапшурған («Мис.» 32-бап, «Чөл.» 25-бап, «Қан.» 11:8-33-айәтләрни көрүң).

2:10 **«Биздә бир ата бар әмәсму?»** — 10-17-айәтләргә қариғанда, «ата» дегән Худани көрситиду. Бирақ бәзи алимлар у «һәзрити Ибраһим»ни көрситиду, дәп қарайду.

2:11 **«ят бир илаһниң қизини әмригә алди»** — «ят (әҗнәбий) бир илаһниң қизи» бу йәрдә ейтилғини, чәтәллик бир қиз билән той қилиш әмәс, бәлки бутқа чоқунидиған бир қиз билән той қилиш.

2:13 **«қурбангаһни көз яшлири, жиға, аһ-зарлар билән қаплайсиләр»** — мошу «көз яшлири» Худа хәлиқниң дуа-тилавәтлирини (қурбанлиқлар буларға қошулған болсиму) аңлимиғандин кейин, уларниң көзидин чиққан яш болса керәк. Бәзи алимлар 14-айәткә қариғанда көз яшлирини вапасизлиққа учриған аялларниңки, дәп қарайду (аяллар адәттә қурбангаһ алдида көрүнсә болмайтти, бирақ уларниң азаплиқ яшлири Худа алдида «қурбангаһимни қаплиған» дәп һесаплиған). Бу көзқараш орунлуқтәк болғини билән биз биринчи қараштa болимиз.

— Чүнки Пәрвәрдигар сән вә яшлиғиңда алған аялиң оттурисида гувачи болған еди; сән униңға вапасизлиқ қилдиң, гәрчә у сениң һәмраһиң вә сән әһдә түзгән аялиң болсиму. [15] Худа әр-аялни бир қилған әмәсму? Шундақла, буниңға Роһини қалдурған әмәсму? Худа немишкә уларни бир қилди? Чүнки У улардин ихласмән пәрзәнт күткән еди. Әнди һәр бириңлар өз қәлб-роһуңларға диққәт қилиңлар, һеч қайсиси яшлиқта алған аялиға вапасизлиқ қилмисун! [16] Чүнки Мән талақ қилишқа өчтурмән, дәйду Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар, — шуниңдәк өз тониға зомбурлуқ чаплаштурувалғучиға өчмән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
— шуңа қәлб-роһуңларға диққәт қилиңлар, һеч қайсиңлар вапасизлиқ қилмаңлар!

Әһдә әлчиси келиду - тәйяр болуңлар!

[17] — Силәр сөзлириңлар билән Пәрвәрдигарниң сәвир-тақитини қоймидиңлар, андин силәр: «Биз немә қилип Униң сәвир-тақитини қоймаптуқ?» — дәйсиләр.
Сәвир-тақитини қоймиғанлиғиңлар болса дәл: «Рәзиллик қилғучи Пәрвәрдигарниң нәзиридә яхшидур, У улардин хурсән болиду»; яки «Адаләтни жүргүзгүчи Худа зади нәдидур?» — дегиниңләрдә болмамду!

3 [1] — Мана әнди Мән Өз әлчимни әвәтимән, у Мениң алдимда йол тәйярлайду; силәр издигән Рәб, йәни силәр хурсәнлик дәп билгән әһдә Әлчиси Өз ибадәтханисиға туюқсиз кириду; мана, У келиватиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[2] — Бирақ Униң кәлгән күнидә ким чидиялисун? У көрүнгәндә ким туралисун? Чүнки У тавлиғучиниң оти, кирчиниң ақартқуч шолтисидәк болиду; [3] У күмүчни тавлиғучи һәм ериғдиғучидәк тавлап олтириду; Лавийниң балилирини саплаштуриду, уларни алтун-күмүчни тавлиғандәк тавлайду; шуниң билән улар Пәрвәрдигарға һәққанийлиқта қилинған қурбанлиқ-һәдийәни суниду.

2:15 **«Худа әр-аялни бир қилған әмәсму? Шундақла, буниңға Роһини қалдурған әмәсму? Худа немишкә уларни бир қилди?»** — айәтниң биринчи қисминиң тәрҗимилири һәр хил. Улардин бири: «Кимдә Роһтин (йәни, Худаниң Роһидин) азрақ бар болсила, һәргиз ундақ қилмайду». Ибраний тилида бу йәрни чүшиниш тәс. Бәзи алимларму бу айәтни Ибраһимниң пәрсәнд көрәй дәп, һәҗәрни елиши Сараһқа бир хил вапасизлиқ болғанлиғини билдүриду, дәп чүшиниду. Бирақ умумий мәнаси һәммигә аянки, Худа вапасизлиққа вә (гәрчә Тәврат дәвридә Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ талақ беришкә рухсәт бәргән болсиму) талақ беришкә өч (16-айәтниму көрүң).
2:16 **«мән талақ қилишқа өчтурмән, дәйду Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар, — Шуниңдәк өз тониға зомбурлуқ чаплаштурувалғучиға өчмән»** — кона заманларда бириси өз чапинини яки тонини мәлум бир қизниң үстигә япқан болса, бу һәрикәт бу қизға қоғдиғучи болимән, уни әмримгә алимән, дегәнни билдүрәтти («Рут» 3-бап, «Әз.» 16-бапни көрүң). Бирақ мошундақ әрләр аяллириға қоғдиғучи болмайла қалмастин, уларға һәр хил зулум-зорлуқларни қилатти яки ахирида уларни талақ қилатти; андин кейин (11-айәт) бутпәрәс қиз билән той қилатти.
–Башқа бир шил тәрҗимиси: ««Чүнки у жорисиға өч болуп, уни талақ қилған вә шундақла зораванлиқ билән тонони япқан» дәйду Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар». Бу тәрҗимә тоғра болса, Тәврат дәвридә Пәрвәрдигарниң: «өчмәнлик талақ беришкә сәвәп болмайду» дегән һөкүмини билдүриду.
3:1 **«Мана әнди Мән Өз әлчимни әвәтимән»** — ибраний тилида «Мана, Мән! Мән Өз әлчимни әвәтимән,...». **«силәр издигән Рәб, йәни силәр хурсәнлик дәп билгән әһдә Әлчиси Өз ибадәтханисиға туюқсиз кириду»** — бәзиләр «йәни»ни «вә» дәп тәрҗимә қилип «силәр издигән Рәб вә силәр хурсәнлик дәп билгән әһдә әлчиси өз ибадәтханисиға туюқсиз кириду» дәп тәрҗимә қилиду. Лекин ундақ тәрҗимә тоғра болса, демәк иккинчи әлчи Рәб Өзи болмиса, ибадәтханини қандақму униң «Өз ибадәтханиси» дегили болсун?
–Алимларниң көпинчисиниң пикричә, шундақла бизниңчә, бу айәт бойичә икки әлчи келиду; (1) Рәбниң йолини тәйяр қилидиған әлчи («Мениң әлчим») вә (2) униңдин кейинки Рәб Өзи; Рәб йәнә «Әһдә Әлчиси» дәпму атилиду. Бу икки әлчи, шундақла «Әһдә Әлчиси»ниң мәнаси тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
–Бу әлчиниң әвәтилиши Худаниң хәлиқләрниң етиқадисиз әрз-дадлириға болған җававидур. Шуңа «силәр издигән» вә «силәр хурсәнлик дәп билгән» дегәнләрни кинайилик гәп дәп чүшинишимиз керәк.
3:1 Мис. 23:20-22; Йәр. 31:31-34; Әз. 36:26-28; Мат. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Мар. 1:2; Луқа 1:76; 7:27; Йуһ. 2:13-17; Йәш. 40:3; Ибр. 8:6; 12:24
3:3 Рос. 6:7

4 Андин Йәһуда һәм Йерусалимниң қурбанлиқ-һәдийилири Пәрвәрдигарға кона за-
манлардикидәк, илгәрки вақитлардикидәк шерин болиду. 5 Мән һесап елишқа силәргә
йеқин келимән; Мән сеһиргәрләргә, зинахорларға, ялған қәсәм ичкүчиләргә, мәдикар-
ларниң һәққини тутувелип бозәк қилғучиларға, тул хотунлар һәм житим-йесирларни
харлиғучиларға, ят адәмләрни өз һәққидин айриваткүчиләргә, шуниңдәк Мәндин һеч
қорқмиғанларға тездин әйиплигүчи гувачи болимән, — дәйду самави қошунларниң
Сәрдари болған Пәрвәрдигар. 6 Чүнки Мәнки Пәрвәрдигар өзгәрмәстурмән; шуңа силәр,
и Яқупниң оғуллири, түгәшмигәнсиләр.
7 — Ата-бовилириңларниң күнлиридин тартип силәр бәлгүлимилиримдин чәтнәп,
уларни һеч тутмиғансиләр. Мениң йенимға қайтип келиңлар, Мән йениңларға қай-
тимән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — бирақ силәр: «Биз
қандақму қайтип келимиз?» — дәйсиләр. 8 Адәм Худаниңкини булиса боламду? — Би-
рақ Маңа Мениңкини булап кәлдиңлар. Силәр йәнә: «Биз қандақсигә Саңа булаңчилиқ
қиливатимиз» — дәйсиләр. Силәр «ондин бир» үлүш өшрилириңларни һәм «көтәрмә
һәдийәләр»ни сунғиниңларда шундақ қилисиләр! 9 Силәр еғир бир ләнәткә қалдиңлар,
чүнки Маңа булаңчилиқ қиливатисиләр — силәр бу пүткүл «ят әл» шундақ қиливатиси
ләр! 10 Әнди өйүмдә ашлиқ болуш үчүн пүткүл «ондин бир» үлүш өшрини амбарға елип
келиңлар вә шундақла Мени синап беқиңлар, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари
болған Пәрвәрдигар — Мән асманниң деризилирини чоң ечип силәргә патқузалмиғидәк
бир бәрикәтни төкүп беридиғанлиғимни көрүп бақмамсиләр? 11 Шундақ болғандила
Мән силәрни дәп йәнә ялмиғучини әйипләймән, у топриқиңлардики мевиләрни вәйран
қилмаймән; силәрниң бағ-етизлириңлардики тал үзүмләр вақитсиз төкүлүп кәтмәйду,
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
12 — Шуниң билән барлиқ әлләр силәрни бәхитлик дәп атайду, чүнки йериңлар адәмни
һозурландуридиған бир зимин болиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар.

Халайиқ йәнә қаршилиқ көрситиду

13 — Силәрниң сөзлириңлар Маңа қаттиқ тәгди, дәйду Пәрвәрдигар, — бирақ силәр йәнә:
«Биз сән билән қаршилишидиған немә сөз қилдуқ?» — дәйсиләр.
14 — Силәр: «Худаниң хизмитидә болуш беһудиликтур» һәм: «Униң тапшуруғини чиң
тутушимиз вә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар алдида матәм тутқан
кишиләрдәк жүрүшимизниң немә пайдиси?» — дәйсиләр, 15 һәм шуниңдәк: «Тәкәббур-
ларни бәхитлик дәп атаймиз; рәзиллик қилғучилар ронақ тапиду; улар бәрһәқ Худани
синайду, бирақ қутулуп кетиду» — дәйсиләр.

3:5 **«тездин әйиплигүчи гувачи болимән»** — башқа бирхил тәржимиси «маһир әйиплигүчи гувачи болимән».
3:5 Мис. 20:7; 22:22; Қан. 24:17; Ам. 2:7
3:6 **«Мәнки Пәрвәрдигар өзгәрмәстурмән»** — Худа өзгәрмәс болса, Униң Ибраһим пәйғәмбәргә әвлатлири Исраил тоғрилиқ болған вәдилириму өзгәрмәстур. **«шуңа силәр, и Яқупниң оғуллири, түгәшмигәнсиләр»** — башқа бирхил тәржимиси: «шуңа силәр, и Яқуп оғуллириму һеч өзгәрмигән».
3:6 Зәб. 32:11-12; Пәнд. 19:21; Йәш. 14:26, 27; 25:9; 46:10.
3:7 Зәк. 1:3
3:8 **«көтәрмә һәдийә»** — мошу хил қурбанлиқ бир тәрәптин бәзи қурбанлиқлардин каһинлар үчүн айриветилгән бир қисмини, йәнә бир тәрәптин Худаға атап беғишлиған һәр хил (мәйли муқәддәс қанун бекиткән яки ихтияри билән болған) нәрсиләрни тәсвирләйду.
3:9 **«Силәр бу пүткүл «ят әл» шундақ қиливатисиләр»** — «ят әл» мошу йәрдә Худаниң интайин кинайилик гепи. Хәлиқ Униңға ят болуп, бутпәрәс бир әлгә охшайду.
3:11 **«мән силәрни дәп йәнә ялмиғучини әйипләймән»** — «ялмиғучи» болса һәр хил зиянлиқ һашарәт-һайванларни (мәсилән, чекәткини) көрситиши мүмкин.
3:13 Аюп 21:14, 15.

[16] Пәрвәрдигардин әйминидиғанлар буни аңлап пат-пат бир-бири билән мундашти; Пәрвәрдигар уни нәзиригә алди, сөзлирини аңлиди. Шуниң билән Пәрвәрдигарниң алдида Униңдин қорқуп, Униң намини сеғинғанлар үчүн әсләтмә болған бир хатирә китап йезилди.
[17] — Бу кишиләр болса Өзәмниң алаһидә гөһәримни жиққан күнидә Мениңки болиду — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар — вә Мән худди адәм өз хизмитидә болған оғлиға ичини ағритқандәк уларға ичимни ағритимән. [18] Силәр қайтип келисиләр вә һәққанийлар билән рәзилләрни, Худаниң хизмитидә болғанлар билән болмиғанларни пәриқ етәләйсиләр.

Ахирқи заман — Пәрвәрдигарниң күни

[1] — Чүнки мана шу күн, хумдандәк көйдүргүчи күн келиду; һәр бир тәкәббурлуқ қилғучи һәм һәр бир рәзиллик қилғучи пахалдәк болиду; шу келидиған күн уларни көйдүриветиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — уларға нә йилтиз
нә шах қалдурулмайду. [2] Лекин намимдин әйминидиған силәр үчүн, қанатлирида шипа-дәрман елип келидиған, һәққанийлиқни парлитидиған Қуяш орнидин туриду; силәр
талаға чиқип бордақ мозайлардәк қийғитип ойнайсиләр; [3] силәр рәзилләрни чәйләп
дәссиветисиләр; улар Мән тәйярлиған күнидә тапиниңлар астида күл болиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

Ахирқи дәвәт вә бешарәт

[4] — Мән Һорәб теғида пүткүл Исраил үчүн қулум Мусаға буйруған қанунни, йәни бәлгүлимиләр һәм һөкүмләрни ядиңларда тутуңлар.
[5] — Мана, Пәрвәрдигарниң улуқ һәм дәһшәтлик күни келиштин авал Мән силәргә Иляс
пәйғәмбәрни әвәтимән. [6] У атиларниң көңлини балиларға майил, балиларниң көңлини атиларға майил қилиду; ундақ болмиғанда Мән келип йәр йүзини қарғаш билән уруетимән.

3:16 **«Шуниң билән Пәрвәрдигарниң алдида Униңдин қорқуп, Униң намини сеғинғанлар үчүн әсләтмә болған бир хатирә китап йезилди»** — бу китапни қәйәрдә, асманда яки зиминда, яки ким язғанлиғи дейилмигән.

3:17 Мис. 19:5; Юһ. 10:29; Йәш. 62:3; Фил. 4:1; 1Тес. 2:19

3:18 **«Силәр қайтип келисиләр»** — ахирқи заманда, Исраилларниң қалдисиниң өз зиминиға қайтип келиши яки өлүмдин тирилишини көрситиду.

4:1 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13.

4:2 **«Намимдин әйминидиған силәр үчүн, қанатлирида шипа-дәрман елип келидиған, һәққанийлиқни парлитидиған Қуяш орнидин туриду»** — «қанатлири» бәлким «һәққанийлиқни парлитидиған қуяш»ниң нурлирини көрситиду. **«һәққанийлиқни парлитидиған Қуяш»** — ибраний тилида «һәққанийлиқ қуяши» дейилиду. Мәсиһни көрситиду, әлвәттә.

4:4 Қан. 6:3

4:5 Мат. 11:14; 17:11, 12, 13; Мар. 9:11, 12, 13; Луқа 1:17; 9:30; Вәһ. 11:3-12.

Қошумчә сөз

Икки әлчи (3-бап, 1-4-айәтләр) вә елип кәлгән хәвәрләр

«Мана әнди Мән Өз әлчимни әвәтимән, у Мениң алдимда йол тәйярлайду; силәр издигән Рәб, йәни силәр хурсәнлик дәп билгән әһдә Әлчиси Өз ибадәтханисиға туюқсиз кириду; мана, У келиватиду, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.

— Бирақ Униң кәлгән күнидә ким чидиялисун? У көрүнгәндә ким туралисун? Чүнки У тавлиғучиниң оти, кирчиниң ақартқуч шолтисидәк болиду; У күмүчни тавлиғучи һәм eриғдиғучидәк тавлап олтириду; Лавийниң балилирини саплаштуриду, уларни алтун-күмүчни тавлиғандәк тавлайду; шуниң билән улар Пәрвәрдигарға һәққанийлиқта қилинған қурбанлиқ-һәдийәни суниду. Андин Йәһуда һәм Йерусалимниң қурбанлиқ-һәдийилири Пәрвәрдигарға кона заманлардикидәк, илгәрки вақитлардикидәк шерин болиду».

Бу айәтләр бизгә икки әлчини ениқ көрситиду. Биринчиси болса «йол тәйярлиғучи». Униң «йол тәйярлаш» үчүн немә қилидиғанлиғи мошу йәрдә баян қилинмиди, бирақ Йәшая пәйғәмбәр аллиқачан мошу затниң келидиғанлиғини алдин-ала уқтурған еди: —

«Аңлаңлар, далада бирисиниң чақирған авазини!
«Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар,
Чөл-баяванда Худайимиз үчүн бир йолни көтирип түптүз қилиңлар!»
(«Йәш.» 40:3).

Мәсиһ Әйса бу айәтни нәқил кәлтүрүп, «йол тәйярлиғучи»ниң Йәһия пәйғәмбәр екәнлигини уқтуриду: —

«Улар кәткәндә, Әйса топланқан адәмләргә Йәһия тоғрилиқ сөзләшкә башлиди: — «Силәр бурун Йәһияни издәп чөлгә барғиниңларда, зади немини көргили бардиңлар? Шамалда йәлпүнүп турған қомушниму? Яки есил кийингән бир әрбабниму? Мана, есил кийимләрни кийгәнләр хан ордилиридин тепилидуғу! Әнди силәр немә көргили бардиңлар? Бир пәйғәмбәрниму? Дурус, амма Мән шуни силәргә ейтип қояйки, Йәһия болса пәйғәмбәрдинму үстүн туриду. Чүнки муқәддәс язмилардики: —
«Мана, йүз алдиңға әлчимни әвәтимән;
У Сениң алдиңда йолуңни тәйярлайду»» (Инжил, «Мат.» 11:8-10).

Йәһия пәйғәмбәр туғулуштин илгири пәриштә Җәбраил у тоғрилиқ мундақ ейтқан: — «У (Йәһия) Пәрвәрдигарниң нәзиридә улуқ болиду. У һеч қандақ һарақ-шарап ичмәслиги керәк; һәтта анисиниң қосиғидики вақтидин тартипму Муқәддәс Роһқа толдурулған болиду. У Исраил хәлқидин нурғунлирини Пәрвәрдигар Худасиниң йениға қайтуриду. У Рәбниң алдида Илияс пәйғәмбәргә хас болған роһ вә күч-қудрәттә болуп, атиларниң қәлблирини балиларға майил қилип, итаәтсизләрни һәққанийларниң ақиланилигигә киргүзүп, Рәб үчүн тәйярланған бир хәлиқни һазир қилиш үчүн униң алдида маңиду» — деди.

Әнди «йол тәйярлиғучи» Йәһия пәйғәмбәр болса, у зади кимгә йолни тәйярлайду? Әйса Мәсиһ дегән ким? «Малаки»дики бу айәтләрдә дейилгәнки, У дәл «**силәр издигән Рәб**» һәм «**әһдә Әлчиси**»дин ибарәттур. Ибраний тилида «Рәб» («ха-адон») һәрдайим Худани көрситиду. Шуңа хуласигә келишимиз керәкки, Әйса Мәсиһтә Худалиқ тәбиити бар. Шуңа У Инжилда «Рәб Әйса Мәсиһ» дәп атилиду. У йәнә «әһдә Әлчиси»дур. Бу әһдә «йеңи әһдә»дур (Муса пәйғәмбәр арқилиқ түзүлгән қанун болса «кона әһдә» дейилиду). Бу «йеңи әһдә» Тәвраттики «Йәрәмия пәйғәмбәр» дегән қисминиң, 31-бап, 31-34-айәтлиридә көрситилиду: —

«**Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил җәмәти вә Йәһуда җәмәти билән йеңи әһдә түзимән; бу әһдә уларниң ата-бовилири билән түзгән әһдигә охшимайду; шу әһдини Мән ата-бовилирини қолидин тутуп Мисирдин қутқузуп йетәклигинимдә улар билән түзгән едим; гәрчә Мән уларниң йолдиши болған болсамму, улар Мән билән түзүшкән әһдәмни бузған, — дәйду Пәрвәрдигар. Чүнки шу күнләрдин кейин, Мениң Исраил җәмәти билән түзидиған әһдәм мана шуки:**

Мән өз Тәврат-қанунлиримни уларниң ичигә салимән,
һәмдә уларниң қәлбигиму язимән.
Мән уларниң илаһи болимән,
Уларму Мениң хәлқим болиду.

Шундин башлап һеч ким өз йеқиниға яки өз қериндишиға: — «Пәрвәрдигарни тонуң» дәп үгитип жүрмәйду; чүнки уларниң һәммиси, йәни әң кичигидин чоңиғичә Мени билип болған болиду; чүнки Мән уларниң қәбиһлигини кәчүримән һәмдә уларниң гунайини мәңгүгә есимдин чиқириветимән, — дәйду Пәрвәрдигар».

Рәб Әйса Мәсиһ барлиқ инсанийәткә, йәни униңға һәр бир «Амин!» (мақул! шундақ!) дегәнләргә бу әһдини ечиш үчүн дунияға кәлди. Бу әһдини У Өз қенида түзгән: —

«**У** (Мәсиһ) **шуниңдәк тамақтин кейинки җамни қолиға елип мундақ деди:— Бу җамдики шарап Мениң силәр үчүн төкүлидиған қенимда болған йеңи әһдидур**» («Луқа» 22:20)

Мәсиһниң қени Худа алдида гунани жуюғучи бирдин-бир йолдур. Қәдирлик оқурмән, буни тонуп йәттиңизму? Тонуп йәткән болсиңиз, У көрүнгән күнидә, гәрчә У «**тавлиғучи**» болсиму, (Худаға барлиқ ибадәт қилғучиларни от билән тавлайду) сиз қорқмайсиз, бәлки У, йәни «**һәққанийлиқни чачқучи Қуяш**» «**орнидин турғанда**», интайин шатлинисиз, чүнки «**Униң қанатлирида шипа-дәрман бар**» (4:2).